

שיחה בעיון

בהעלותך - "והעם לא נסע עד האסף מרים"

השיחה: לקוטי שיחות חלק י"ח, שיחה ה' לפרשת בהעלותך • siha.beiyoune@loubavitch.fr

מקור 2:

נשאלת השאלה: הרי הכתוב מדגיש "וְהָעָם לֹא נָסַע", היינו שהרצון לכבד את מרים הגיע מהעם ולא מצויו של הקב"ה. וכך מובא גם במשנה סוטה⁵: "מרים המתינה למשה שעה אחת... לפיכך נתעכבו לה ישראל ז' ימים במדבר"; אם כן, מדוע רש"י מדגיש ש"זה הכבוד חלק לה המקום" (הקב"ה)?

אכן, לכאורה פירוש רש"י מתבסס על הספרי המפרש כך: "מרים המתינה למשה שעה אחת... לפיכך עיכב לה המקום שכינה וארון כהנים ולוים וישראל ושבעה ענני כבוד".

אבל, למה רש"י, המפרש ע"פ פשוטו של מקרא, אינו מסביר כדברי המשנה המתאימים הרבה יותר לפשט שהעם חיכה למרים ("והעם לא נסע"), ושנתינת הכבוד נבעה מהעם?

מקור 3:

לכאורה, היה אפשר להסביר זאת כך: הרי מובא לפני זה בפרשתנו שנסיעות וחניות בני ישראל היו בהתאם להחלטתו של הקב"ה דרך נסיעת וחניית ענני הכבוד⁶. ועפ"י היה אפשר לומר, שלשיטת רש"י, זה שהעם לא נסע, הוא רק מכיון שהקב"ה לא הזיז ענני הכבוד, ולכן הם פשוט לא יכלו לנסוע⁷.

אלא שדוחק גדול לומר כך: למה רוצים להתעקש לפרש, היפך פשוטו של מקרא, שבני ישראל לא רצו לחכות למרים?⁸

מקור 4:

הדבר יובן בהקדים שאילה כללית: מי מדבר כאן על כבוד בכלל? האם לולא כבוד זה היו משאירים את מרים לבדה במדבר משך שבעה ימים⁹ - והרי זוהי סכנת נפשות ממש!¹⁰

מקור 5:

והביאור בזה, ובהקדים: דהנה, כשהקב"ה העניש את מרים, קבע ש"תִּסְגֵּר שְׁבַעַת יָמִים, מִחוּץ לַמַּחֲנֶה", ורק אח"כ תתרא. מהו פירוש מחוץ ל'מחנה'? הנה רש"י הגדיר זאת כך בפרשת נשא¹¹: "שְׁלֹשׁ מַחֲנֹת הָיוּ שָׁם בְּשַׁעַת חֲנִיתָן: תוֹךְ הַקְּלָעִים הָיָה

⁵ במשנה שם מובאים כמה דברים בהם הקב"ה מתנהג עם האדם בדרך ובמידה שבה האדם התנהג, לטובה ולרעה, לדוגמא: "שמשון הלך אחר עיניו, לפיכך נקרו פלשתים את עיניו... וכן לענין הטובה, מרים המתינה וכו'" כבפנים.

⁶ בהעלותך ט, יז: "וּלְפִי הָעֹלֹת הָעֵנָן מַעַל הָאֵהָל - וְאַחֲרֵי כֵן יֵסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל; וּבִמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכֹּן שָׁם הָעֵנָן - שָׁם יִחַנּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל".

⁷ לשיטת המשנה, גם ישראל רצו לכבד את מרים וגם הקב"ה לא הזיז בפועל העננים. משא"כ לשיטת רש"י, היינו אומרים שבני ישראל לא רצו לחכות.

⁸ לקהל מתקדם: הרבי שואל עוד שאלות באות ב' (עליהן נחזור בהמשך): (א) למה רש"י מדגיש (דלא כהמשנה) "שְׁנַתְעַכְבָּה לְמֹשֶׁה כְּשֶׁהִשְׁלַךְ לְאֹרֶךְ". (ב) למה רש"י כותב "שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּתְצַב אַחֲתוֹ מִרְיָם" (ג) [למה מוסיף] "וְגו'".

⁹ וכפי שמשמע מתורת משה להחתם סופר (נמצא במדור "הוספות") המסביר שמעיקרא הייתה צריכה להיענש 14 יום, וקיצרו העונש לז' ימים, וג"כ כיבדו אותה בכך שלא השאירוה לבדה במדבר גם משך ז' ימים אלה.

¹⁰ בדרך אפשר: ברור שלא משאירים יהודי מרחוק - לבד, לא משנה מהו העונש. ולכן, אי אפשר לקבל שהיה אפילו הוה אמינא להשאירה לבד!

סיפור עם הוראה מעניינת שסופר ע"י שליח הרבי בבריאנסק, הרב מעגדי זקלס ב"שטורעם": "אי אפשר לנתק את הקרון" - <http://goo.gl/aiA4pd>

¹¹ נשא ה, ב: "צו, אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּשְׁלְחוּ מִן הַמַּחֲנֶה, כָּל צֶרֶעַר וְכָל זָב, וְכָל טָמֵא לְנֶפֶשׁ". ועל זה, פירש רש"י מהו ה"מחנה" ממנו משלחים הצרוע והזב.

הערה למגיד השיעור: השיחה דורשת קצת יותר הכנה מהרגיל, אם כי במקורות כאן דילגנו על חלקים עיוניים מדי, שאולי לא יתאימו לכל הקהלים (לדוגמא הביאור הנפלא באות ה' ע"ד ההלכה), ויש להסבירם בע"פ לקהלים מתאימים.

הקדמה:

בסוף פרשתנו מסופר על "דיבת" מרים ואהרן על אחיהם משה רבינו, על כך שפרש מאשתו², ושזה לא הוגן - גם עבור צדיק הדור - להתעלות עד למצב בו הוא מזניח את אשתו.

הקב"ה כעס על זה שהעיזו לדבר על משה ש"בכל ביתי נאמן הוא", ובהמשך לכך, מרים נהיתה "מצורעת כשלג". אהרן הודיע המצב למשה וביקש ממנו להתפלל אל ה'.

אחרי תפילת משה, הקב"ה הודיע שעל מרים להישאר שבעה ימים "מחוץ למחנה", ואח"כ תתרא. ואכן, העם חיכה למרים שנשארה מחוץ למחנה שבעה ימים, ואז התרא.

נשאלת השאלה: מי נתן ההוראה לעם שלם לחכות שבעה ימים שלמים: האם הדבר היה מיוזמתם או ע"פ בקשת הקב"ה? ובכלל, למה מרים זכתה לכך? נתעכב על שיטת רש"י בנושא זה.

מקור 1:

בסוף פרשתנו, אחרי בקשת משה רבינו להקב"ה לרפאות אחותו מרים מצרעתה (בהמשך לדיבתה עליו), הודיע הקב"ה שעל מרים להיסגר שבעה ימים מחוץ למחנה, ואח"כ תִּסְגֵּר (תתרא). ואכן, מספר הכתוב ש"וַתִּסְגֵּר מִרְיָם מִחוּץ לַמַּחֲנֶה, שְׁבַעַת יָמִים; וְהָעָם לֹא נָסַע עַד הָאֶסְף מִרְיָם", ובהמשך לכך: "וְאַחֲרֵי נָסְעוּ הָעָם מִחֻצֹתָיו, וַיִּחַנּוּ בְּמִדְבַּר פָּאֲרָן".

מפרש רש"י: "וְהָעָם לֹא נָסַע - זֶה הַכְּבוֹד חֵלֶק לָהּ הַמָּקוֹם, בְּשִׁבְלֵי שְׂעָה אַחַת שְׁנַתְעַכְבָּה לְמֹשֶׁה כְּשֶׁהִשְׁלַךְ לְאֹרֶךְ³, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּתְצַב אַחֲתוֹ מִרְיָם מִחוּץ לַמַּחֲנֶה".

היינו שהקב"ה כיבד אותה בכך, שעם שלם חיכה לה ז' ימים, כהכרת הטוב על כך שהיא חיכתה לאחיה משה בקטנותו.

¹ חשוב לציין שלא מדובר כאן על לשון הרע רגיל, מכיון שהתכוונה לטובת אחיה, כשהרגישה שציפוריה לא התאפרה וכו' והייתה לכאורה בצער מכך שבעלה משה "זנח" אותה כביכול. ולכן, הרגישה שזהו מתפקידה (כולל בתור "האחות הגדולה"), להוכיח את אחיה הקטן...

אלא, שבכל זאת, גם אם במצב רגיל כוונתה הייתה רצויה, כאן העניין חמור מאוד, מכיון שהעיזה לדבר על משה רבינו - עבד ה' (ויש להזהר מאוד לפני שמדברים על התנהגות "נשיא", וד"ל).

ועיין בלקו"ש ח"ח שלח א' אות ו' ואילך (שמרים חטאה רק ב"עסקי דיבה").

² כשיטת בית שמאי (יבמות סא, ב), שאחרי שיש לאדם שני זכרים יכול לפרוש מפריה ורביה. ואכן, מובא בגמרא (שבת פז, א) שה"פרישה מאשתו" היא אחד מג' הדברים שעשה משה מדעתו, ו"הסכים הקב"ה על ידו".

³ משה נולד בצנעה (מכיון שהייתה גזירה ש"כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו"), ואחרי ג' חדשים אמו כבר לא יכלה להטמין אותו, אז הניחה אותו ב"תבת גומא" על שפת היאור. ואז, "וַתִּתְצַב אַחֲתוֹ [מִרְיָם] מִחוּץ לַמַּחֲנֶה, מִיָּמֵינוּ לְעֵשֶׂה לוֹ".

⁴ רש"י בא לסלק קושיא פשוטה (וכפי שמפרש ה"משכיל לדוד"): למה הכתוב צריך לומר ש"וְהָעָם לֹא נָסַע, עַד-הָאֶסְף מִרְיָם"? הרי מיד בפסוק שלאח"כ מודיע הכתוב ש - "וְאַחֲרֵי נָסְעוּ הָעָם מִחֻצֹתָיו", וא"כ יודעים כבר שהעם נסע רק אחרי רפואת מרים. ולכן מפרש רש"י שיש כוונה מיוחדת כשאומרים שהעם לא נסע, כדי לציין שרצו לכבד את מרים, ולכן לא נסעו.

בהערה 3 מציין גם בגמרא סוטה: "דהאי קרא [והעם לא נסע עד גו'] לא אצטרך דכבר כתיב ואחר נסעו העם מחצרות. אבל כתיב והעם לא נסע גו' לאשמועינן דמשום כבודה נתעכבו ישראל הז' ימים".

מִחְנֶה שְׂכִינָה, חֲנִיַּת הַלְוִיִּם סָבִיב . . . הִיא מִחְנֶה לְוִיָּה. וּמִשָּׁם יָעֵד סוֹף מִחְנֶה הַדְּגָלִים לְכָל אֲרָבַע הָרוּחוֹת הִיא מִחְנֶה יִשְׂרָאֵל".

ומכאן משמע, שגדר 'מחנה' שייך רק בשעת חנייתם (כשהם סביב המִשְׁכָּן - "מחנה שכינה"), משא"כ בשעת נסיעתם (שאין מִשְׁכָּן) - אין שום גדר 'מחנה', (ואם כן, גם לא 'מחוץ למחנה'...).

מקור 6:

ועפ"ז, אילו הוטל על בני ישראל לצאת למסע לפני השלמת שבעת ימי ההסגר - הייתה מרים מתלווה אכן למסעם¹², אך מאחר שימי המסע אינם ימי הסגר (שהרי היא אינה נמצאת בהם "מחוץ למחנה" מכיון שאין מחנה) - היה עליה להשלים את שבעת הימים בחניות הבאות, ורפואתה הייתה מתעכבת עד אז, דבר שיש בו משום העדר כבוד עבור מרים.

וזהו הכבוד שחלק הקב"ה למרים - בכך שעיקב את כל בני ישראל שבעה ימים נוספים, כדי שמרים תוכל להשלים מיד את שבעת ימי ההסגר ולשוב אל המחנה ללא דיחוי¹³.

מקור 7:

ומכאן ההסבר להדגשת רש"י "זה הכבוד חלק לה המקום" - רש"י לא בא לפרש מי הוא שחלק לה את הכבוד, הקב"ה או ישראל, אלא בא ללמדנו שכבוד זה נרמז כבר בעצם ציוויו של הקב"ה [שנקרא גם בשם "המקום"¹⁴] להסגיר את מרים מיד - "שבעת ימים מחוץ למחנה" - המחנה בו הם נמצאים כעת, מה שהביא לידי כך שימי ההסגר יסתיימו כמה שיותר מהר¹⁵.

מקור 8:

לפי הסבר זה יובן הקשר בין שבעת הימים שחיכו למרים כנגד התעכבותה של מרים ליד היאור, עבור משה. דלכאורה, אין כאן "מדה כנגד מדה" - היא הרי הצילה אחיו מהיאור, משא"כ, בני ישראל רק כיבדו אותה בזה שחיכו לה ולא הצילו אותה!¹⁶

ולכן מוסיף רש"י ומצטט המלים "ותתצב אחותו מרחוק", ומוסיף הוספת ההפניה "וגו":

המלה "מרחוק" נועדה להבהיר שנוכחותה של מרים לא נועדה להציל את משה מסכנה (שהרי ממקום עמדה לא היה בכוחה לעשות דבר אילו נקלע לסכנה), ולכן אין לתמוה על כך שההמתנה לשם כבוד היא "מדה כנגד מדה" על מעשה זה. התוספת "וגו" מבהירה עוד יותר את הדמיון בין המאורעות:

¹² וברור שלא היינו משאירים אותה לבד במדבר, מקום סכנה... בהערה 23 בשיחה מוכיח זאת הרבי משו"ע אדה"ז שההולך עם שיירא במדבר, כאשר כבר יצא, הולך עמה בשבת כשיש חשש סכנה. וא"כ ברור שבגדוד"ד, גם אם צריכה להיות "מחוץ למחנה", הרי פקוח נפשות דוחה הכל, וצ"ע מהתח"ס הנ"ל.

¹³ לקהל מתקדם: באות ה', בשיחה ישנו ביאור נפלא בו מסביר הרבי שלהבנה זו בדברי רש"י ישנה השלכה הלכתית - שהייתו של המצורע מחוץ למחנה היא תנאי הכרחי לטהרתו, והמצורע אינו יכול להיטהר ללא קיום תנאי זה.

ועפ"ז, יהיה נפקא מינה גם בימינו, מכיון שפסק הרמב"ם ש"טהרת מצורע זו נוהגת בארץ ובחול", בפני הבית ושלא בפני הבית". נשאלת השאלה, האם מצורע יכול להיטהר בימינו (לדעות שאין לירושלים בימינו דין "מחנה"). האם העיקר הוא "בדד ישב" (וזה שייך בימינו), או שצריך שיהיה "מחוץ למחנה" (וזה לא שייך בימינו). עיי"ש, באריכות נפלאה.

¹⁴ לא ברור בשיחה אם זוהי הכוונה, שהקב"ה נקרא בשם "המקום", והכבוד שחלק למרים קשור גם עם "מקום" - עם העובדה שנשארו עבודה במקום זה. עכ"פ, ברור שזה הפשט שהקב"ה חלק כבוד למרים הקשור עם קיצור הסגרה.

¹⁵ בדרך אפשר: מכיון שבנסיעתם ממקום זה כבר לא יהיה גדר 'מחנה' - בעצם ציוויו של הקב"ה על העונש שעליה להיסגר מיד מחוץ ל'מחנה', הקב"ה כבר קבע שעליהם לחכות לה (דאם לא כן - אין כאן גדר 'מחנה'), וכבר אין טעם לדון אם ישראל כיבדו אותה או הקב"ה. וראה הערה הקודמת, ועדיין צ"ע.

¹⁶ מכיון שבין כה לא הייתה נשארת לבד במדבר, וכנ"ל.

בהמשך הכתובים מסופר שבזכות נוכחותה של מרים בסמוך היאור הוחזר משה לרשות אמו (לאחר שמרים הציעה לבת פרעה "האלך וקראתי לך אִשָּׁה מִיִּנְקַת מִן הָעֶבְרִית").

אמנם הדבר היה מתרחש גם לולא נוכחותה של מרים, שהרי בת פרעה לא הצליחה להרגיע את בכיו של התינוק בדרך אחרת¹⁷, ובסופו של דבר הייתה נאלצת לקרוא למינקת יהודייה; אלא שבמקרה כזה היה התהליך אורך זמן רב יותר, וגם צערו של משה היה נמשך זמן רב יותר.

ומאחר שהתייצבותה של מרים בזריזות¹⁸, הביאה לקיצור זמן צערו של משה - גמל לה הקב"ה בכך שקיצר את זמן צערה שלה, על-ידי המתנתם של בני ישראל להשלמת שבעת ימי ההסגר, כך שהתאפשר לה להירפא ולהיטהר מיד לאחר מכן.

מקור 9:

מ"ינה של תורה" שבפירושו רש"י:

הנה מובא בגמרא ש"הכל בידי שמים - חוץ מיראת שמים". היינו, שבכל הנוגע למצוות ומעשים טובים של האדם, הדבר נובע מהחלטת האדם¹⁹, ולא מגיע מהחלטת הקב"ה.

ולכן, ע"פ הפשט, במשנה נאמר "לפיכך התעכבו לה ישראל", משום שמסתבר שפעולה חיובית שכזו נעשתה מרצונם של בני ישראל ולא רק בידי שמים; ואילו רש"י כותב "חלק לה המקום", שכן בפנימיות הדברים גם עבודת האדם ("יראת שמים") היא בסופו של דבר בכוח ההתעוררות מלמעלה - שהקב"ה דוחף את האדם למעשהו²⁰.

מקור 10:

ולכן נרמז עניין זה - שהכל מגיע בסופו של דבר מהקב"ה - דווקא בהקשר של צרעת בו מרים הנביאה לקתה:

דהנה טהרתו של מצורע - אדם בדרגה רוחנית נחותה ביותר הנמצא "מחוץ לשלשה מחנות" - אינה באה מצד האדם (מכיון שקשה ביותר שיתעורר מרצונו לתשובה), אלא באה מצד התעוררות מיוחדת מלמעלה, מצד הבטחת הקב"ה ש"בל ידח ממנו נידח", והבטחה זו עצמה היא הנותנת כח²¹ ועוזרת לאדם להצליח במשימתו ולחזור אל בוראו²².

¹⁷ רש"י שם: "מן העֶבְרִית - שֶׁהִתְחַזְּרְתָּו עַל מִצְרִיּוֹת הָרָבָה לִינֵק וְלֹא יִנֵּק לְפִי שֶׁהָיָה עֲתִיד לְדַבֵּר עִם הַשְּׂכִינָה".

¹⁸ כלשון הכתוב שם: "וַתֵּלֶךְ הָעֵלְמָה, וַתִּקְרָא אֶת-אֵם הַיָּלֵד, וּפִירַשׁ רִשִּׁי: "וַתֵּלֶךְ הָעֵלְמָה - הֵלְכָה בְּזִרְזוּת וְעֵלְמוֹת כְּעֵלָם (נער צעיר)".

¹⁹ רש"י שם: "הכל בידי שמים - כל הבא על האדם ביד הקדוש ברוך הוא; כגון ארוך, קצר, עני, עשיר, חכם, שוטה, לבן, שחור, הכל בידי שמים הוא, אבל צדיק ורשע אינו בא על ידי שמים, את זו מסר בידו של אדם, ונתן לפניו שתי דרכים, והוא יבחר לו יראת שמים".

²⁰ אלא שמגיעה מדרגה הנעלית מהדרגה של "ידי שמים". בהערה 53 בשיחה מציין ללקוטי תורה במדבר טו, א-ב: "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים... דהיינו בידי שמים דוקא אין תלוי יראת שמים. וכל שכן המלאך שהוא מבחינת צבא השמים אין לו שליטה ע"ז. כי הידיעה מה שהקב"ה יודע שזה יהיה צדיק או רשע היא בבחי' גבוה מאד שלמעלה מהשתלשלות ונק' אור כללי שכולל כל השתלשלות העולמות במחשבה אחת". עיי"ן שם.

²¹ הרבי מסיים השיחה עם המילים - "הקב"ה עוזרו". לכאורה הכוונה למובא בגמרא בקידושין ב, ב: "יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו... ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו". רק ע"י עזרת הקב"ה אפשר להצליח!

²² בסוף הנחת השיחה (נמצאת במדור "הוספות") הרבי מוציא הוראה משיטת המשנה (פשט), שהיה תחילה רצון מצד ישראל לחכות למרים, ורצון זה פעל שהקב"ה שינה הסדר וה"ענן" חיכה. וההוראה שבזה: ישנם הטוענים למה כל פעם שרוצים לעסוק בענייני עבודה - מתעוררים קשיים ("עס קומט אן אזוי שווער"), למה הקב"ה אינו מסדר שלא יהיה קשה כ"כ? והתשובה לזה: ייתכן שהאדם אינו רוצה לעסוק כ"כ באמת, וע"י הקשיים יעורר רצון אמיתי, ואז, הקב"ה משנה הסדרים שלו! העיקר תלוי בהנהגת בני ישראל.